

М.І. Чумарна

Літературне читання

Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої
освіти: у 2-х частинах

 БОГДАН

Пропонуємо Вашій увазі підручник «Літературне читання. 4 клас» (у 2-х частинах) авторки Марії Чумарної, створений відповідно до Типової освітньої програми, розробленої під керівництвом О. Я. Савченко, за змістовими лініями мовно-літературної освітньої галузі.

Успішне навчання за підручником забезпечать:

- чітка структуризація, логічність, послідовність й наступність викладу навчального матеріалу;
- ретельно дібрані твори для читання, що мають великий пізнавальний, розвивальний і виховний потенціал;
- продумана система комплексних вправ і завдань (за мірою допомоги, рівнем творчості, способами інтеграції видів діяльності);
- нестандартні завдання, орієнтовані на збагачення активного словника та мовленнєвий розвиток учнів, на аналіз характерів літературних персонажів та оцінювання поведінки героїв;
- наявність завдань, різних за ступенем складності, які уможливають організацію диференційованої роботи в парах, групах;
- наявність завдань творчого та ігрового характеру;
- наявність е-додатка, у якому представлено інтерактивні завдання для роботи в парах (групах) чи індивідуально, а також мультимедійні матеріали, методичні рекомендації для вчителів.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— читаємо виразно

— дискутуємо

— досліджуємо

— виконуємо завдання;
відповідаємо на запитання

— працюємо творчо

— запам'ятовуємо

— працюємо в парах,
групах

— словничок

— використовуємо інтернет-джерела

У підручнику представлено доступний і цікавий учням матеріал для читання, різноманітний за жанрами, персоналіями і джерелами здобуття інформації, розподілений за 12 розділами.

СВІТ НАРОДИВСЯ ДЛЯ МЕНЕ

Назва розділу

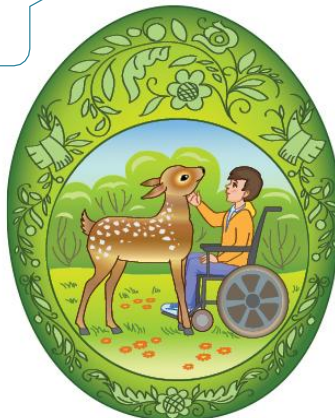
Сонце — золоте яечко в небі —
Всім довкола радість засіває,
І в його промінні все зростає.
Так сотворений цей світ для тебе!

Акрівіри

5

Я НАРОДИВСЯ ДЛЯ СВІТУ

Назва розділу

Любов спочатку в світі проявилась:
Юначим тілом радісно сповилась,
Дівочою красою засвітилась —
Ич, як вона на себе задивилась!
Небесна мудрість увійшла в людину,
А Бог своє дитятко не покинув.

20

ФАНТАСТИЧНІ МАНДРІВКИ
У СВІТІ ЧУДЕС ТА КОСМОСІ

Назва розділу

Зове вона тебе з усіх доріг:
Егей, вертай додому, мандрівниче!
Милішої ніхто знайти не зміг,
Ласкавіше тебе ніхто не кличе,
Як ця зоря, як цей земний поріг!

4

Передбачені завдання на формування в учнів повноцінної навички читання, умінь самостійно вибирати й опрацьовувати літературні тексти різних видів, жанрів, стилів, висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого досвіду, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в комунікативних ситуаціях, практичному досвіді.

Виразне читання твору

Висловлення Власної думки

Диференційовані завдання творчого характеру

Робота в парах, групах

ПАХНЕ ЛІС ОСІННІЙ

Пахне ліс осінній гіркуватим димом,
що приніс з собою вітерець із поля.
Стали, мов у казці, раптом золотими
липи і берези, буки і тополя.
Сушить хтось на сонці павутин шнурочки,
розсипає терен ягоди синенькі...
Мов курчата жовті до рудої квочки —
до пенька старого туляться опеньки...

Мирослава Кулик

- Чи любиш ти спостерігати за змінами довколишньої природи?
- Якими барвами емалюєш осінній настрій?

Завдання на вибір

1. Склади усну розповідь про осінній ліс.
2. Коротко опиши картину Петра Левченка.
3. Напиши вірш або маленьке оповідання на осінню тему.

Річка. Петро Левченко

Прочитайте і поясніть народну прикмету.
Синиця пищить — зиму віщить.

Завдання
творчого
характеру

Спробуй переказати біблійний міф як казкову історію. Можеш розпочати її приблизно так: «Колись давно задумав Бог створити світ, у якому ми сьогодні живемо...».

Ілюстративний
матеріал

Дім в Богданівці.
Катерина Білокур

Прислів'я

- ◆ Дай землі, то і вона тобі дасть.
- ◆ Земля дає все і забирає все.
- ◆ Земля багата — народ багатий.
- ◆ Земля — наша мати, всіх годує.
- ◆ Земля найбагатша, вода найсильніша.

Робота
з прислів'ями

Диференційовані
завдання

- Завдання на вибір
1. Спробуй пояснити наведені прислів'я.
 2. Вибери один мудрий вислів як тему і склади невеличку казку чи оповідання.
 3. Намалюй до свого твору малюнок.

Робота
із загадкою

- Прочитай і відгадай загадку. Яке прислів'я, з поданих вище, є відгадкою до загадки?
- Хто земні тіла буде?
Хто усіх-усіх годує?
В кому — ласка, в кому — сила,
що саме життя зростила?

QR Розглянь твори живопису на тему творення світу.

Робота
з е-додатком

ЯК ВИНИКЛО ЖИТТЯ НА ЗЕМЛІ

Багато міфів і казок стверджують, що світ народився з велетенського золотого яйця. Може, спершу це було наше Сонце чи Галактика? Підказку шукай у казці «Яйце-райце».

Міфи різних народів, як і український міф про Білобога та Чорнобога, розповідають про наш земний світ як про чарівне велетенське дерево, у верхов'їтї якого живуть небесні птиці. Нагорі — небесний світ. Земний міститься у стовбурі світового дерева, а в його корінні — підземний світ. У наших з тобою предків дерево світу називалося Прадубом або Ясенем. Тому і нашу Землю ми часто називаємо Ясен Світ.

Хто ж засіяв ті перші дерева, з яких почалося життя рослин, звірів і людей? Звичайно, це були володарі неба. А «дерево світу» наші матусі та бабусі вишивають на рушниках і сорочках, малюють на писанках.

СОТВОРЕННЯ СВІТУ

З «Книги Буття» Старого Завіту

На початку сотворив Бог небо і землю. Земля ж була пуста і порожня, та й темрява була над безоднею, а дух Божий ширяв над водами.

І сказав Бог: «Нехай буде світло!». І настало світло. І побачив Бог світло, що воно добре, та й відділив Бог світло від темряви. Назвав же Бог світло — день, а темряву назвав ніч. І був вечір, і був ранок — день перший.

Тоді сказав Бог: «Нехай посеред вод буде твердь, і нехай вона відділяє води від вод!». І зробив Бог

БАЙКА ПРО БАЙКУ

— Але ж се все байки! — в один голос закричали діти, коли я скінчив оповідати їм оте все, що написано в тій книжці.

— Так, дітоньки, байки. А знаєте ви, що то байка?

— Знаємо, знаємо! То щось таке, що не є правда.

— Овва! А хто ж то сказав вам се?

— Ми самі так думаємо.

— Ну, то подумайте ліпше. Хіба ж се не правда, що вовк їсть барана, лис — курей, сови — пташок?

— Та се правда. Але ж ти оповідав нам, що лисичка копала поле і їла паляниці з медом, що вовк їхав на осли в село, бажаючи бути війтом, що крук ніс у дзьобі голівню і розложив огонь, і всякі такі нісенітницї. Се вже не може бути.

— А коли не може бути, то пощо ж ви слухали?

Підручник дає можливість диференційовано підійти до засвоєння навчального матеріалу, організувати самостійну роботу учнів (у парах, групах чи індивідуально).

КОЛЯДУЄМО ТА ВІНШУЄМО

Прочитай текст колядки і поміркуй, чи давня вона, чи збережена у ній пам'ять про створення світу.

КОЛЯДКА

Добрий вечір тобі, пане господарю.
Радуйся! Ой радуйся, земле, ясен світ засвітився!
(повтор після кожного рядка)
Вимітайте двори новими мітлами.
Застеляйте столи та все килимами.
Кладіть паляниці з ярої пшениці.
Бо прийдуть до тебе триєждні гості.
Ой, що першим гостьом, — то красиве сонце.
Ой, що другим гостьом, — то ясененький місяць.
Ой, що третім гостьом, — то дрібненький дощик.
Ой, що сонце мовить — людей благословить,
то ізрадується дитятко маленьке.
Ой, що місяць мовить — звіра благословить,
то ізрадується звірятко дрібненьке.
Ой, що дощик мовить — поля благословить.
Як перейду яром, польом-господаром,
то заколоситься жито і пшениця,
жито і пшениця, всякая пашниця.

Опрацювання
тексту
колядки

Обговорення.
Висловлення
власної думки

Творча
робота в
парах, групах

Запитання
і завдання для
повторення

Робота
з е-додатком

ВІНШУВАННЯ

Я — маленький хлопчик,
сів собі на стовпчик,
в сопілочку граю,
діток забавляю.
А ви, люди, чуйте,
коляду готуйте.
Яблучка, горішки —
це мої потішки.

Які ще віншування ти знаєш?
Обговоріть, коли посівальники засіявали господарів зерном — на Новий рік чи на Різдво. Чи ходили засівати дівчата?

Вивчи напам'ять святкове віншування.

Творімо разом. Доповніть текст віншування.

Віншую татові, мамі, усій
І вам, милі друзі, рідній
Щоб радість у нашому домі,
Щоб рідна Вітчизна щаслива
Хай сонце у небі нас всіх
Бувайте здорові! Христос

Підсумовуємо прочитане

1. Якими художніми засобами змалює зиму Василь Сухомлинський?
2. У творі якого письменника є вислів: «Я прислухаюся до тихого снігопаду і чую ніжний дзвін...»?
3. Як називається святковий вірш-привітання на Новий рік та Різдво?
4. Чим відрізняються колядки від щедрівок?
5. Виконай завдання, подані в електронному додатку.

Робота над текстом

Та ось почуло Гавеня —
десь удаліні пролунав мате-
рин голос: кра, кра... Умить
перестало воно плакати й каже:

— Чуеш, це моя мама спі-
ває! Замокни, будь ласка,
не пищи!

— Кра, кра-кра... — залунало поблизу, і Соло-
вей замовк. Він перелетів на сусіднє дерево й за-
думався...

Того вечора ліс не чув солов'їного співу.

Василь Сухомлинецький

- Яку головну думку висловлено у цьому творі?
- Чому Гавеняті миліша пісня його мами, ніж прекрасні звуки соловейкового співу?

З'ясує, до якого виду текстів належить цей твір: оповідання, байка чи притча. Поясни, чому.

Створи оповідку-роздум на тему «Про що задумався соловей?».

Прочитайте і відгадайте загадки.

♦ Білий човен по ріці пливе,
а як розженеться — то в небо здійметься.

♦ Хоч маленька пташина,
та весну під крилом носить.

Підсумовуємо прочитане

1. Як називається оповідання Миколи Вінграновського?
2. Хто написав байку «Гавеня і Соловей»?
3. У якому творі є вислів «Пахне ліс осінній гіркуватим димом»? Хто його автор/авторка?
4. Виконай завдання, подані в електронному додатку.

67

Електронний додаток

Виразне читання

ОЙ ДІБРОВО, ТЕМНИЙ ГАЮ!

Ой діброво — темний гаю!
Тебе одягає

тричі на рік... Багатого
собі батька маєш.

Раз укриє тебе рясно
зеленим покривом —
аж сам собі дивується
на свою діброву...

Надивившись на доненьку
любю, молодую,
возьме її та й огорне
в **ризу** золотую
і сповіє дорогою
білою **габою** —
та й спать ляже, втомившись
турбою такою.

Дуб.
Тарас Шевченко

Тарас Шевченко

Ая *Габá, рíза* — те саме, що покрив, покривало.
Турба́ — турбота.

- Хто є багатим батьком усієї природи, дбайливо годує й одягає кожну рослину та пташину?
- Як змінюються покриви природи упродовж року?

- Зверніть увагу на те, як по-різному ведеться розповідь у тексті оповідання та в поетичних творах. Чим різняться вірш від оповідання?
- Який текст пробуджує в читача яскравіші образи і приємніший настрій?

Добери синоніми до слів *діброво*, *гай*. За потреби скористайся тлумачним словником.

Переглянь відеоролик про картини Тараса Шевченка.

63

Електронний додаток

Українознавчий компонент підручника спрямований на виховання любові до рідного краю та свого народу, зацікавленості до історичних подій та народних традицій.

☑ ДУМАЄ СОНЦЕ ЖИТОМ-ПШЕНИЦЕЮ

Думає сонце житом-пшеницею,
думає туча рясними дощами,
думає скеля живою криницею,
що **жебонить** ручаєм між кущами.

Думає осінь кленовим золотом,
думають весни вербовим пухом,
думає кузня **ковадлом** і молотом,
думає колесо вічним рухом...

Микола Руденко

- 🔍 Зверни увагу на виділені слова. Спробуй їх пояснити.
- 🌞 А про що думає твій маленький Всесвіт? Спробуй продовжити вірш своїми міркуваннями. Що відчувають квіти на твоєму вікні? Як озивається до тебе рибка в акваріумі? Що «кажуть» твої домашні друзі — психики і котики?
- 👤 Обговоріть, чи відчувають тварини любов і дружбу? Чи можуть вони відгукуватися на вияв доброзичливості людини? Чи є почуття в рослин?

ПЕРЕКАЗИ ТА ЛЕГЕНДИ РІДНОГО КРАЮ

Живучи серед природи, люди уважно приглядалися до кожної рослини, пташини, а особливо — до тварин. Вони помічали, що кожне живе створіння чимось схоже на людину і може її багато чого навчити.

А ти задумуєшся над тим, чого тебе може навчити квітка, яка своїм ніжним ароматом наповнює сад на світанку? Чи пташка, яка щасливо щебече під твоїм вікном? Прочитай деякі перекази й легенди про близьких нам істот. Можливо, в них ти знайдеш відповіді на всі питання, які у тебе виникнуть.

🌞 Завдання на вибір

1. «Відредагуй» листа дівчинки Тафі, щоб він став зрозумілим читачеві/читачці.
2. Створи малюнкове послання другові/подрузі.
3. Створи предметне послання і презентуй його в усній формі.

НАЙДАВНІШІ УКРАЇНСЬКІ КНИГИ

Коли виникло письмо, люди почали творити книги. Першими книгами на нашій землі, що дійшли до нинішніх часів, є літописи (від слова «писати літа», відтворювати події часу). Літописи виникли у Київській Русі, і писали їх монахи при княжих дворах. Окрім літописів, збереглися «Повчання», які писали самі князі для своїх нащадків.

📖 ПОВЧАННЯ ДІТЯМ

Що таке людина, як подумаєш про це?

Велика розумом людина, та не може вона осягнути всіх чудес землі. Дивіться, як все мудро влаштовано на світі: як небо влаштоване, або як сонце, або як місяць, або як зірки, і тьма, і світло, і земля як на водах покладена, Господи, завдяки волі Твоїй! А звірі, а птиці різні, а риби всілякі!

І цьому диву подивуємося, як створено людину і які різні та багатолікі людські обличчя: якби і всіх людей зібрати, то кожен мав би свій вид і образ обличчя.

І тому подивуємося, як птиці небесні із раю-вирію летять, і перш за все до нашого дому, але не поселяються в одній країні, а сильні й слабі розлітаються по всіх землях, щоб наповнилися щебетом ліси і поля. Все це дано людям на користь, на їжу і на радість їм. І знову скажемо: великі блага послані нам, грішним людям. Ті ж птиці небесні, коли їм

вони велику силу, ними повчаються віруючі люди і тішаться плодами глибокої мудрості. Начебто один хтось чорну землю ізорав, а інші жнуть і споживають багату поживу...

Віктор Близнець

- ❓ За що князя прозвали Мудрим?
- 🍎 Яку «багату поживу» він залишив для нащадків?
- 🗨️ Обговоріть, які вислови з тексту можна назвати «крилатими». Що означає вислів «жорстока січа»?
- QR Відшукай в інтернеті інформацію про правління Ярослава Мудрого і більше дізнайся про нашу давню історію.

НАША СТОЛИЦЯ — КИЇВ

Усі ви знаєте, що Київ — столиця України, найголовніше й найбільше з усіх наших міст. Тут працюють Президент, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України. Тут розташовані найважливіші установи, що керують життям цілої країни. Тут перебувають дипломати з багатьох країн світу, з якими Україна підтримує дружні, ділові стосунки.

Київ засновано понад тисячу п'ятсот років тому. Зараз він вражає і своєю величчю, і красою. А спершу це було невеличке, обгороджене дерев'яним частоколом поселення. Жили в ньому й мисливці, й хлібороби,

Макет стародавнього Києва в Софійському соборі

ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ

На весь світ сяє своєю красою наша дивовижна давня столиця — місто Київ. Якщо ти прогуляєшся на Старокіївську гору, то побачиш там руїни Десятинної церкви, яка до 1240 року велично здіймалася над дніпровськими схилами.

У 1240 році на Київ напала орда хана Батия чисельністю понад 300 тисяч вояків. На захист столиці руських міст галицько-волинський князь Данило послав свого вірного побратима — воеводу Дмитра з бойовою дружиною. Воевода скликав усіх киян, хто вмів тримати в руках зброю, бо проти такої армії навіть Європа не могла би встояти.

Не один місяць монгольське військо додало спротив киян. Зрештою орда хана захопила Київ та зруйнувала Десятинну церкву, в якій ховалися останні оборонці міста. Воевода Дмитро теж там був. Він стояв з мечем у руках і не вклонився хану Батію, як вимагали того вороги. Батій, вражений гідністю і силою останнього захисника Києва, дарував йому життя.

Народні легенди розповідають, що з того часу навесні в Києві почали дзвонити дзвони Софійського собору, скликаючи людей підіймати з руїн своє личне місто.

Герої не вмирають — їхня сила передається у спадок нащадкам, щоби завжди жив і творив на українській землі народ велетів і героїв.

ВІНШУВАННЯ

Я — маленький хлопчик,
сів собі на стовпчик,
в сопілочку граю,
діток забавляю.
А ви, люди, чуєте,
коляду готуйте.
Яблучка, горішки —
це мої потішки.

- ❓ Які ще віншування ти знаєш?
- 🍎 Обговоріть, коли посівальники засіявали господарів зерном — на Новий рік чи на Різдво. Чи ходили засівати дівчата?
- 🔥 Вивчи напам'ять святкове віншування.
- 👫 Творімо разом. Доповніть текст віншування.

Віншую татові, мамі, усій
І вам, милі друзі, рідній
Щоб радість у нашому домі,
Щоб рідна Вітчизна щаслива
Хай сонце у небі нас всіх
Бувайте здорові! Христос

Підсумовуємо прочитане

1. Якими художніми засобами змальовує зиму Василь Сухомлинський?
2. У творі якого письменника є вислів: «Я прислухаюсь до тихого снігопаду і чую ніжний дзвін...»?
3. Як називається святковий вірш-привітання на Новий рік та Різдво?
4. Чим відрізняються колядки від щедрівок?
- QR Виконай завдання, подані в електронному додатку.

Творче завдання

— Що? Що? Що? — дивувалася Лисичка. — Ти хотів би зо мною об заклад бігати?

— Не тільки побіжу, а ще й тобі на один скок випередки дам і швидше тебе при меті буду, — мовить Рак.

Побилися вони об заклад. Стала Лисичка на один скок поперед Рака, а Рак учепився їй кліщами за хвіст. Рушила Лисичка, біжить щодуху, аж курява здійсмається. Добігла до мети та й кличе:

— А де ти, Раче?

Нічого не чути.

— Ну, Раче, де ти там? — ще раз кличе Лисичка та й обернулася хвостом до мети.

Отоді Рак пустився від її хвоста та й каже:

— Та осьде я! Давно вже жду на тебе, аж троха поза мету забіг.

Іван Франко

- Як ти назвеш рису характеру, якою славиться лисиця.
 - Як цією рисою скористався рак?
- Напишіть коротеньку п'єсу за мотивом байки та розіграйте її в ролях, намагаючись передати в інтонації, рухах та міміці характери своїх героїв.

РОЗВИВАЙСЯ, ЛОЗО, БОРЗО

Розвивайся, лозо, **борзо**,
зелена діброво!
Оживає помертвіла
природа наново.
Оживає, розриває
пути зимовії,
обновляєсь в свіжі сили
й свіжії надії.

Зеленійся, рідне поле,
українська ниво!
Підоймися, колосися,

Виразне читання

Запитання та завдання

Ая

доставай щасливо!
І щоб всяке добре сім'я
ти повік плекала,
і щоб світу добра служба
з твого плоду стала!

Іван Франко

- **Борзо** — швидко.
- Чи схожі між собою вірші Тараса Шевченка та Івана Франка?
- Спробуй висловити одним реченням головну думку цих поезій.

СІНОВІ

Ти був ще малий котигорошок,
така собі одна із людських мошок,
що виповзли на сонце, бо весна
тепло лила із келиха без дна,
і щось собі блаженно лепетали, —
і от тебе розумники спитали
(можливо, й сам слова сказав я ті):

Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.

Павло Тичина

Можна все на світі вибирати, сину,
вибрати не можна тільки Батьківщину.

Василь Симоненко

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

Боже великий, єдиний,
нам Україну храни,
волі і світу промінням
Ти її осіни.

Світлом науки і знання
нас, дітей, просвіти,
в чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости.

Молимося, Боже єдиний,
нам Україну храни,
всі свої ласки й щедроти
Ти на люд наш зверни!

Дай йому волю, дай йому долю,
дай доброго світа,
щастя дай, Боже, народові
і многая, многая літа!

Олександр Кониський

QR

- Прослухай пісню, що стала для українців духовним гімном. Хай її урочистий настрій, високі почуття любові, які винесли твоє серденько з прочитаних рядків, із цієї молитви за нашу з тобою спільну Долю, допоможуть нам стати сильними, мудрими та щасливими на своїй землі.

- Виконай завдання, подані в електронному додатку.

Електронний додаток

У підручнику запропоновані завдання та вправи, спрямовані на формування умінь і навичок сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати і безпечно користуватися медіазасобами.

І ДОСІ СНИТЬСЯ...

І досі сниться: під горою
меж вербами та над водою
біленька хаточка. Сидить

Селянська родина. Тарас Шевченко

неначе й досі сивий дід
коло хатиночки і бавить
хорошее та кучеряве
свое маленькое внуца.
І досі сниться, вийшла з хати
веселая, сміючись, мати,
цілує діда і дитя,
аж тричі весело цілує,
прийма на руки, і годує,
і спать несе. А дід сидить
і усміхається...

Тарас Шевченко

- Як відобразилися дитячі спогади автора в поезії?
- Що тобі відомо про дитинство і життя великого поета?
- Вивчи вірш напам'ять.
- Переглянь відео про життя і творчість Тараса Шевченка.

Робота
з медіа-
продукцією

ЗАПОРОЗЬКА СІЧ

Цілий день читав би і ціліську ніч
про козацьку славу — Запорозьку Січ.
Книг не так багато для дітей чомусь...
Щось розкаже тато, розповість дідусь.
Ще дізнався більше я про козаків
з Кобзаревих віршів — запальних рядків.
І про Берестечко написав Тарас —
про оте містечко недалеко нас...
За Україну-неньку бились козаки —
свист шабелі і дзенькіт чую крізь роки.
Так усе це близько, — в снах біжу навстріч!..
Бачу рідне військо — Запорозьку Січ.

Марія Хоросницька

Сторожа запорозьких вольностей. Сергій Васильківський

- Що ти знаєш про козаків? Якими були козаки?
- Знайди в інтернеті та переглянь відео про козаків та послухай козацькі пісні.

Підсумовуємо прочитане

1. Яке місто захищав воевода Дмитро? Чим воно славне?
2. Яким ти уявляєш собі справжнього героя — захисника рідної землі?

Робота
з медіа-
продукцією

Робота з медіа-продукцією

Добігає до дверцят — аж ті замкнені, а ключик зостався на столику, і вже до нього, хоч умири, не доп'ястися! І надало ж їй замкнути дверцята!

Коли це у віці їй упав маленький піржечок із написом: «З'їж мене!».

Ловити гав? Ні, нема дурних — і вона живенько його ум'яла.

І знаєш, яка **приключка** з нею приключилася? Не вгадаєш зроду! Доведеться пояснювати знов.

Аліса заходилася рости. Вона все росла й росла, аж поки стала куди вища, ніж була! Вища за найбільшу дитину! Вища за дорослого! Та рости все одно не переставала.

Що тобі більше сподобалося б, як ти гадаєш: бути маленькою тендітною Алісою з кошеня завбільшки чи височенною велеткою Алісою, що знай товчеться головою об стелю?

Льюїс Керрол

Переклад Валентина Корнієнка

(Ілюстрації Яни Гаврош)

Q Дізнайся з додаткових джерел, що означають виділені у тексті слова.

? • Що ти можеш сказати про Алісу після прочитання тексту? Яка вона?

• Чи подобається Алісі проводити час за нудними іграми?

🍷 Які розваги, подорожі, мандрівки ви запропонували б Алісі, якби їй дозволили вийти з дому та погратися з друзями?

! Прочитай скоромовки. Вивчи одну з них напам'ять.

- Мандрував вовк із вовчихою та вовченятами.
- Дибало Дибало та й придибало до Дибалихи.

QR Відшукай в інтернеті і переглянь епізод з фільму «Аліса в Країні Чудес». А ще краще — прочитай повністю книжку Льюїса Керрола.

Робота з медіа-продукцією

Ая **Мисливий** — розумний, умилый.

? • Якими були трипільці?

• Які вміння наших далеких прапрадідусів є доказом їхньої мудрості і винахідливості?

🍷 Чому відомості про трипільців викликають цікавість і нашу гордість?

QR Переглянь відео про трипільців.

ДЕ НАЙКРАЩЕ МІСЦЕ НА СВІТІ?

На порозі чепурної хатки, що вся в зелені лісу прихована, квітням пахучим замаєна, сиділа лисичка-мати й латала синкові штанці.

Мале лисенятко простягнулося на чисто вимитих східцях, вимахуючи ліниво хвостиком. Воно було дуже непосидюче й до всього цікаве.

— Мамо! — запитало воно знічев'я. — Де найкраще місце на світі?

— Не знаю, — відповіла лисичка. — Хоч немолода я, в світі побувала мало. Знаю лиш густий ліс, гайок зелений біля броду й поле, от і все. А світ, кажуть, великий.

Підручник містить завдання на розвиток уяви на основі прочитаного та власних спостережень; заохочення до відкриття невидимих і непочутих у процесі читання дійств; придумування словесних картин; складання казок, загадок, віршованих рядків тощо.

Зверни увагу на вірш, яким починається розділ. Чому перші літери у рядках виділені? Як називають вірш, у якому з перших літер у рядках можна скласти слово?

Завдання на вибір

1. Розкажи, що тобі відомо з прочитаних книжок чи побачених фільмів про світ, в якому живеш, про небесні світила, про таємниці Всесвіту, які тебе цікавлять.
2. Придумай свою історію виникнення Землі, Сонця і Місяця.
3. Склади коротку казку «День народження зірок».

КОЛИ НЕ БУЛО З НАЩАДА СВІТА

Українська стародавня колядка

Коли не було з нащада світа,
тоді не було ні неба, ні землі,
а тільки було синєє море,
а серед моря — зелений явір.
На явороньку — три голубоньки,
три голубоньки радоньку радять,
радоньку радять, як світ сновати:
— Та спустимося на дно до моря,
та дістанемо дрібного піску.
Дрібний пісочок посіємо ми,
та нам станеться чорна земляця.
Та дістанемо золотий камінь,
золотий камінь посіємо ми, —
та нам станеться ясне небоцько.
Ясне небоцько, світле соненько,

ДУМАЄ СОНЦЕ ЖИТОМ-ПШЕНИЦЕЮ

Думає сонце житом-пшеницею,
думає туча рясними дощами,
думає скеля живою криницею,
що **жебонить** ручаєм між кущами.

Думає осінь кленовим золотом,
думають весни вербовим пухом,
думає кузня **ковадлом** і молотом,
думає колесо вічним рухом...

Микола Руденко

- Зверни увагу на виділені слова. Спробуй їх пояснити.
- А про що думає твій маленький Всесвіт? Спробуй продовжити вірш своїми міркуваннями. Що відчувають квіти на твоєму вікні? Як озивається до тебе рибка в акваріумі? Що «кажуть» твої домашні друзі — песики і котики?
- Обговоріть, чи відчувають тварини любов і дружбу? Чи можуть вони відгукуватися на вияв доброзичливості людини? Чи є почуття в рослин?

ПЕРЕКАЗИ ТА ЛЕГЕНДИ РІДНОГО КРАЮ

Живучи серед природи, люди уважно приглядалися до кожної рослинки, пташини, а особливо — до тварин. Вони помічали, що кожне живе створіння чимось схоже на людину і може її багато чого навчити.

А ти задумуєшся над тим, чого тебе може навчити квітка, яка своїм ніжним ароматом наповнює сад на світанку? Чи пташка, яка щасливо щебече під твоїм вікном? Прочитай деякі перекази й легенди про близьких нам істот. Можливо, в них ти знайдеш відповіді на всі питання, які у тебе виникнуть.

НУ Й ГАРНО ВСЕ ПРИДУМАВ БОГ!

Ну й гарно все придумав Бог!
Як тато й мама — то удвох.
А як бджола — то у гурті,
сова — в дуплі й у самоті.
Придумав рибок ціле море,
Карпати-гори й хмари-гори.
Придумав сонце — соняха вгорі,
а зорі засвітив, як ліхтарі.
І місяця поставив на сторожі
лілеї, чорнобривчика і рожі.
А щоб забути геть про все сумне,
придумав Бог тебе й мене!

Галина Кирпа

- Спробуй доповнити вірш своїми роздумами. Кого ще, окрім бджоли, придумав Бог у гурті? Які ще птахи чи звірі живуть самотниками, як сова?
- Чим, на твою думку, людина звеселяє Бога?
- Чи всі людські вчинки приносять світові лише радість?

Вивчи вірш напам'ять.

- Обговоріть, чи можливо зберегти цей прекрасний світ? Що, на вашу думку, його руйнує?
- Складіть про це розповідь.
- Дослідіть легенди вашого рідного краю.

Підсумовуємо прочитане

1. У яких міфах розповідається про створення світу?
2. Чим відрізняється легенда від міфу?
3. Який птах в Україні вважається охоронцем людських жител?
4. Хто написав вірш «Ну й гарно все придумав Бог!»?

Виконай завдання, подані в електронному додатку.

Жертва — дарунок богам.

«Пополь-Вух» («Книга Народу») — така ж священна книга для індіанців племені мая, як для християн Біблія.

- Досліді, що спільне в тому, як люди на різних континентах планети уявляли собі створення світу і людини.
- А що відмінне в цих оповідях?

Зверни увагу на вислів у тексті: «Серце Небес». Яким ти уявляєш собі це велике Серце? Де, на твою думку, воно є?

У міфах і казках різних народів по-різному розповідають про те, якими були перші люди. Наприклад, американські міфи згадують про кам'яних і дерев'яних людей. Вони були невдалими творіннями — тому загинули. Пофантазуй і ти на тему створення людини.

Творімо разом. Доповніть акроріш.

Ранок на Дніці. Сергій Васильківський

Над нами воно.....
Ех, скільки у ньому тепла!
Бо сонце його.....
Огнем своїм вічним.....

Та дівчина зліпила з тіста голуба й голубку та пустила додолу — вони ожили і стали говорити одне до другого:

— А ти забув, як я за тебе луг викорчувала і там пшеницю сіяла, а з тієї пшениці паляницю спекла, щоби ти до змії відніс?

— Забув, забув!

— А ти забув, як я за тебе гору розкопувала і туди Дніпро пустила, щоб байдаки заходили, а ти на ті байдаки пшеницю продав?

— Забув, забув!

— А ти забув, як ми ходили удвох золотого зайця ловити? Ти й за мене забув?

— Забув, забув!

Тоді парубок згадав ту дівчину, що голубів ліпила, та одружився із нею.

І тепер живуть, хліб жуять, коромислом воду носять.

Байдаки — козацькі човни.

Бгати шишки — ліпити та випікати весільне печиво.
На вічі приведу — тут: побачите, приведу.

Завдання на вибір

1. Склади усну розповідь про те, як у світі почалася велика незгода між царствами природи і що призвело до війни.
2. Створи усний портрет головного героя казки, визначивши його позитивні та негативні риси.
3. Придумай казочку про те, яка птиця знесла яйце-райце і які скарби були в ньому захищені.

— Отак, сину, люди залишають сліди в чужому серці: слово можна забрати, а слід від його рани зостанеться.

 Чи справдилося твоє передбачення?

 Вивчи притчу напам'ять.

 Творімо разом. Доповніть акровірш.

Спочатку сонце в ньому засіяло,
Любов'ю світ увесь.....,
Огнем небесним в людях запалало, —
Воно усе на світі народило,
Очима серця для людини.....

- • Що допомогло вам дібрати потрібні слова?
- • Як ви розумієте зміст акровірша?

Прислів'я

- ♦ Слово — ключ до серця.
- ♦ Слово може врятувати, а може й знищити.

Підсумовуємо прочитане

1. Як ти розумієш вислів із Євангелія «І життя було в Нім, а життя було Світлом людей»? Як у слові може перебувати життя?
2. У якій казці розповідається про народження земного світу з яйця?
3. У якому тексті написано: «На початку було Слово»?
4. Який поет сказав, що від слова серце оживає?

 Виконай завдання, подані в електронному додатку.

розпрощатись. А коли укоріняться — людина стає безпорадною перед власною нерозважливістю. Так само і добро. Поки твої набутки ще подібні до зеленого стебельця, їх легко відкинути, зруйнувати, але коли вони зміцніють, збагатяться життєвим досвідом, — то стануть могутнім корінням для твого серця на все життя.

- • Як ти розумієш слово «звичка»?
- • Визнач головну думку твору.
- • Які власні звички ти вважаєш шкідливими? Що треба зробити, аби їх позбутися?
- • Які свої звички ти можеш назвати добрими і корисними?
- • Чому, на вашу думку, звички, набуті змалку, так важко викоринити в дорослому віці?
- • Чи всі людські звички бувають лише поганими?

 Творімо разом.

 Оскільки *притча* — це історія, головну думку якої можна висловити одним реченням, спробуйте зробити навпаки: придумайте історію на тему одного прислів'я. Наприклад, такого: «Щоб рибку з'їсти, треба у воду лізти». Або знайдіть прислів'я, яке підкаже цікавий сюжет для притчі.

Підсумовуємо прочитане

1. Хто навчав людей любити своїх ближніх і робити їм добро?
2. Як Григорій Сковорода називав головну думку твору?
3. До якої притчі підходить прислів'я: «Треба нахилитися, щоб із криниці води напитися»?

 Виконай завдання, подані в електронному додатку.

премудрих слухати, старшим підкорятися, з рівними і молодими мати згоду і бесіду вести без лукавства, а щонайбільше розумом вбирати.

Не лютувати словом, не ганьбити нікого в розмові, не сміятися багато.

Очі тримати донизу, а душу — вгору.

Князь Володимир Мономах

 Багатоликий — різноманітний, різнобічний.

- • Що корисного для себе ти можеш узяти із «Повчання...» Володимира Мономаха?
- • Якою людиною ти уявляєш князя?

 Спробуй за цим текстом скласти розповідь про великого правителя Київської Русі.

 Як ви розумієте вислів «Очі тримати донизу, а душу — вгору»?

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ

Коли Ярослав перебував у Новгороді, надійшла до нього звістка, що печеніги взяли в облогу Київ.

Князь зібрав багато воїнів, прийшов до Києва і прорвався в місто своє. А було печенігів безліч. Ярослав приготувався до бою і став перед містом. Печеніги пішли в наступ і зіткнулися на тій горі, де зараз стоїть собор Софії. Було тут чисте поле тоді.

І почалась жорстока січа, ледве до вечора здолав лютих ворогів Ярослав. Кинулись печеніги на всі боки тікати і не знали, куди бігти. Багато з них потонуло в річках.

Заклав князь місто велике, біля нього — Золоті ворота, заклав собор Софії. І стала при ньому віра християнська поширюватися.

Любив Ярослав книги, читав їх часто і вдень і вночі. Зібрав скорописеців багато, і перекладали вони з грецького на слов'янське письмо, написали книг

Завдання на вибір

1. «Відредагуй» листа дівчинки Тафі, щоб він став зрозумілим читачеві/читачці.
2. Створи малюнкове послання другові/подрузі.
3. Створи предметне послання і презентуй його в усній формі.

Обговоріть, що є найважливішим у стосунках між братами.

Завдання на вибір

1. Випиши «крилаті» вислови з прочитаних творів.
2. Склади розповідь про брата чи сестру.
3. Напиши твір-роздум або вірш на тему «А я найбільше хочу».

Напиши маленький твір-роздум, чим для тебе є рідна земля.

Прочитайте прислів'я. Обговоріть, як ви їх розумієте.

- ♦ Людина без Батьківщини — як соловей без пісні.
- ♦ Рідна земля і в жмені мила.

УСЕ МОЄ, ВСЕ ЗВЕТЬСЯ УКРАЇНА

Буває, часом спігну від краси.
Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, —
оді степи, це небо, ці ліси,
усе так гарно, чисто, незрадливо,
усе як є — дорога, явори,
усе моє, все зветься — Україна.
Така краса, висока і нетлінна,
що хоч спинись і з Богом говори.

Ліна Костенко

Які почуття викликає цей вірш?

Спробуй «розширити», «розфарбувати» свою уявою окремі картинки. Напиши маленьке оповіданнячко або вірш за рядками:

«Лиш дідок, старесенький, кропив'яний
блискавки визбирує в траві».

Отоді Рак пустився від її хвоста та й каже:
— Та осьде я! Давно вже жду на тебе, аж троха
поза мету забіг.

Іван Франко

- Як ти назвеш рису характеру, якою славиться лисиця.
- Як цією рисою скористався рак?

Напишіть коротеньку п'єсу за мотивом байки та розіграйте її в ролях, намагаючись передати в інтонації, рухах та міміці характери своїх героїв.

Від чого, на вашу думку, потрібно очистити нашу планету?

Завдання на вибір

1. Розкажи, чим, на твою думку, червона планета відрізнялася від інших планет.
2. Придумай оповідання про свою фантастичну мандрівку на Планету рожевого світанку.
3. Напиши маленьку оповідку або вірш про те, якою бачать прибульці з інших планет нашу Землю.

• Що ти можеш сказати про Алісу після прочитання тексту? Яка вона?

• Чи подобається Алісі проводити час за нудними іграми?

Які розваги, подорожі, мандрівки ви запропонували б Алісі, якби їй дозволили вийти з дому та погратися з друзями?

Прочитай скоромовки. Вивчи одну з них напам'ять.

- Мандрував вовк із вовчихою та вовченятами.
- Дибало Дибало та й придибало до Дибалихи.

Відшукай в інтернеті і переглянь епізод з фільму «Аліса в Країні Чудес». А ще краще — прочитай повністю книжку Льюїса Керрола.

Запропоновано завдання на удосконалення умінь самостійно користуватися довідково-інформаційним апаратом дитячих книжок, різними джерелами інформації, інтернет-ресурсами.

- • Яких ще героїв народних казок ти знаєш?
- Пригадай назви казок, в яких є Котигорошко, Іван-Побиван та інші герої.
- Які зі згаданих у вірші Марії Чумарної героїв є найважливішими в казці, а які лише допомагають головним персонажам?
- Зазирни у світ героїчних казок. Скористайся інтернет-джерелами.

- • Обговоріть, у чому особливість цього оповідання. Чим воно схоже на байку?
- Чому птахи відлітають на зимівлю в чужі краї? Чи відомо вам, яку відстань доводиться долати диким гусям та іншим перелітним птахам, щоб дістатися до місця зимівлі?
- Спробуй придумати власну байку про дбайливого гусяка.
- Якщо хочеш дізнатися, яким нелегким є шлях на чужину для наших пернатих друзів, знайди в інтернеті та переглянь відео про життя птахів у далеких мандрах.

- *Байка* — невеликий, здебільшого віршований твір повчального змісту, персонажами якого виступають люди, тварини, рослини чи предмети тощо. Повчальний висновок у байках називають мораллю або силою байки.
- Чи погоджуєтесь ви з думками видатного українського письменника Івана Франка, який записав багато цікавих народних байок? Чому?
- Знайди в інтернет-джерелах і прочитай байки Івана Франка.

- • За що князя прозвали Мудрим?
- Яку «багату поживу» він залишив для нащадків?
- Обговоріть, які вислови з тексту можна назвати «крилатими». Що означає вислів «жорстока січа»?
- Відшукай в інтернеті інформацію про правління Ярослава Мудрого і більше дізнайся про нашу давню історію.

- Що ти дізнався/дізналася про столицю України?
- Скористайся інтернет-джерелами і підготуй розповідь, чим славне місто Київ — столиця України.

- • Якими були трипільці?
- Які вміння наших далеких прапрадідусів є доказом їхньої мудрості і винахідливості?
- Чому відомості про трипільців викликають цікавість і нашу гордість?
- Переглянь відео про трипільців.

У рубриці “Підсумовуємо прочитане” запропоновано запитання та завдання для самоперевірки знань учнів з виучуваної теми (розділу).

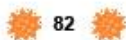
В е-додатку подано інтерактивні вправи та завдання, а також перевірні роботи.

Підсумовуємо прочитане

1. Як звали дівчинку, яка написала першого малюнкового листа?
2. Які речі були в предметному посланні до царя Дарія?
3. Як називається лист князя Володимира Мономаха до своїх дітей?
4. Хто з героїв/героїнь прочитаних текстів дуже любив книги?

Виконай завдання, подані в електронному додатку.

82

Підсумовуємо прочитане

1. Назви письменників та їхні твори, з якими ти ознайомився/ознайомилася в цьому розділі.
2. Хто з українських письменників народився на Волині? Що ти знаєш про цю частину України?
3. Назви ім'я письменника, який у дитинстві любив мандрувати. В якому творі він описав свою мандрівку?
4. З якого вірша рядки «Зеленіся, рідне поле, українська ниво»? Хто є автором цього вірша?
5. Пригадай, хто з українських письменників любив писати байки.
6. Син якого письменника в дитинстві мріяв вирости людиною? Які ще твори цього автора ти знаєш?
7. Назви твори Ліни Костенко, з якими ти ознайомився/ознайомилася. Виділи рядки з віршів, які тобі особливо сподобалися.
8. Чи писав вірші для дітей Михайло Слабошпицький? Які твори цього письменника ти читав/читала?
9. Твори яких письменників ти знаєш напам'ять?

Виконай завдання, подані в електронному додатку.

78

Підсумовуємо прочитане

1. Якими художніми засобами змальовує зиму Василь Сухомлинський?
2. У творі якого письменника є вислів: «Я прислухаюсь до тихого снігопаду і чую ніжний дзвін...»?
3. Як називається святковий вірш-привітання на Новий рік та Різдво?
4. Чим відрізняються колядки від щедрівок?
5. Виконай завдання, подані в електронному додатку.

QR

93

Підсумовуємо прочитане

1. Який герой народної казки був першим космічним мандрівником? Як називається ця казка?
2. Що тобі відомо про авторів повісті «Життя та дивовижні пригоди козака Миколи на безлюдному острові»?
3. Як звали героїню повісті Льюїса Керрола? З ким дівчинка зустрілася у своїй мандрівці? Які персонажі тобі симпатичні, а які — ні?
4. Яке правило було у Маленького принца? Чи стане воно у пригоді тобі у щоденному житті?
5. У якому творі розповідається про космічних піратів?
6. Згадай планети, які дружили між собою. Чи впізнаєш ти між ними нашу Землю? Якого вона кольору?

QR

Виконай завдання, подані в електронному додатку.

50

У кінці року учні підсумовують результати навчальної діяльності: про що дізналися і чого навчилися з предмета “Літературне читання”.

ПІДСУМОВУЄМО РАЗОМ

Я дізнався / дізналася:

- Як називаються найдавніші усні народні оповіді про походження життя на Землі.
- Як називалися герої давньоукраїнського міфу, які дали можливість людям обирати дорогу правди чи кривди в цьому світі.
- Чим відрізняється міф від легенди. Що таке байка, імена відомих байкарів. Що таке притча. Що таке фантастика. Чим фантастичні твори відрізняються від пригодницьких.
- На якій планеті жив Маленький принц.
- Як називається твір, в якому розповідається про пригоди Олесика та Олі.
- Чий брат був знаменитим воротарем. Хто написав про нього оповідання.
- Чому пташина не може жити без рідної землі.
- Що зображено на Державному Прапорі України та хто написав про нього вірш.

Я навчився / навчилася:

- Визначати головну думку твору:
- Писати власні твори різного жанру — вірші, оповідання, байки та п'єси.
- Виділяти для себе персонажів твору, чії вчинки мені подобаються чи не подобаються.
- Будувати розповідь за планом.
- Розрізняти особливості поетичного та прозового твору.
- Розуміти, чому для кожної людини такі важливі рідна мова і рідна земля.

Дякуємо за увагу!